

במסורת התלמודית והגאונים שהיתה מודעת לשאלת "המוצרכים" אך בכל זאת שמה גבול למותר כדיני ריבית:

"ואשר הזכרת אם יהיה בזה תיקון לפי שנמנעו העם להלוות והמוצרך נדחק, דע כי מקצת קדמונים רצו להקל בשביל הדוחק ולא נתקן הדבר, כמו שאמרו חכירי נרשאי... וזה דומה לאשר הזכרת כי המתחכמים לאחר שהתנו להחזיר שמדעתו של לוקח התנה ועיקרי הדבר לא היה כן ואין זה מותר"³¹⁶.

דוקא על רקע זה של הסתייגות מהערמות ואי רצון להרחיב את היתרי הריבית מעבר למה שמתחייב מההלכה התלמודית, הבאים לידי מפורש דוקא בתורתו של רב האי גאון, בולטת הגישה המקילה יחסית בנושאי עבודתנו מכר באמנה והלוואת סאה בסאה. על אף היותם דבקים בתורת בבל פוסקים הם כחכמים לענין סאה בסאה ודוחים הם את הלכת שמואל הפוסק כהלל. על אף סלידתם מהערמות והיותם ממשיכי תורת סורא פוסקים הם כרב יצחק ולא כרב הוגא. פירושהם להלכת "לווין על השער", ודעתו של גאון אחד לפחות שאין איסור סאה בסאה חל אלא בקביעת מועד פרעון, אף הם מורים על מגמה זו. יותר מכל מצביעה על מגמה זו שיטתו של רב האי והגאונים בענין "מעמיד מלוה על הפירות". מפשוטה של הגמרא עולה שלדעת הכל נאסרה העמדת מלוה על הפירות אף בהתאם לשער היוצא, וזוהי אף דוגמת המרבה בפירות הנשנית כמשנת "איזהו נשך" כאב טיפוס לכל איסורי אבק דריבית. רב האי גאון מאידך התיר העמדת מלוה משיצא השער, ובמלים אחרות הצמדה משתנה ובלבד שמקור החוב לא יהיה הלוואה — תנאי שהוא פורמלי ביסודו³¹⁷. נראה לנו שאין להבין מגמה מקלה זו אלא על יסוד ההכרה המלאה שנתנו גאונים לעקרון הראלי של הריבית וצמצומו של העקרון הנומינליסטי לאותם תחומים המתחייבים מן ההלכה. מגמה זו שראשיתה בהלכה התלמודית פותחה והורחבה בהלכה הגאונים ללא סייג, כפי שעולה מההלכות שסקרנו לעיל הן בשאלת האמנה והן בשאלת "סאה בסאה" ושנוי ערך המטבע.

316. לגופו של ענין מציע רה"ג זרך היתר אף מ"דיני שמים" וזו המשכנתא דסורא.

317. ראה עמ' 238 לעיל. לענין הערכת פסיקה על השער ראה גם תשובת גאון באוניקה ח"ב עמ' 80, הרואה בה דרך "דניחא קמי שמיא".

חובתם של יהודים לעודד שמירת שבע מצוות בני נח על-ידי נכרים: סקירה תיאורטית

מתתיהו ברויד*

אם רואה אדם נכרי עושה עברה אם יכול למחות ימחה שהרי שלח הקדוש ברוך את יונה לנינוה להשיבם. (ספר חסידים 1124)**

I. הקדמה

מאמר זה דן בשאלת החיוב ההלכתי המוטל על יהודים לעודד לקדם או להכריח¹ נוכרים לשמור את שבע² מצוות בני נח ומצוות אחרות שההלכה

* מתתיהו ברויד, Assistant Professor, School of Law, Emory University, Atlanta, Georgia
למתקרים על מצוות בני נח באופן כללי ראה: הרב דוד בלייך, משפט מוות כדיני בני נח, כרך היובל לכבוד הרב יוסף דב הלוי סלוביניצקי, עמ' 193-208 (תשנ"ד); הרב דוד בלייך, הסגרת פושע יהודי שברח לארץ-ישראל, אור המורח ניסן-תמוז, עמ' 254 (תשמ"ז); Nahum Rakover, Jewish Law and the Noachide Obligation to Preserve Social Order, 21 Cardozo Law Review, 1073 (1991); Aaron Lichtenstein, The Seven Laws of Noah (2nd ed., 1986); נחום רקובר, שלטון החוק בישראל, המשפט כערך אוניברסלי — דינים בבני נח, ירושלים תשמ"ט, עמ' 15-57 (5758); אנציקלופדיה תלמודית ע"ע "בן נח": כרך ג, עמ' 362-348.

מאמר זה הוא תרגום של "Jewish Law and the Obligation to Enforce Secular Law", *The Orthodox Forum Proceedings VI: Jewish Responsibilities to Society* (D. Shatz and C. Waxman), תרגם ג' ליבסון.

** ראה גם פרקי אבות ג, יד, בהערות התוספות יום טוב, ובנספח. I. הביטוי "בן נח" מצוין בספרות הרבנית כל מי שאינו יהודי. ראה באופן כללי רש"י, נדרים לא: א;

היהודית מטילה על הנכרי. מטרת הדיון היא תיאורטית בלבד ולא מעשית ועיקרה לקבוע את אפשרויות האכיפה הקיימות בהלכה³. השאלה העיקרית שעלינו לשאול בתחום שניתן לכנותו "מדיניות יהודית ציבורית", היא בעלת שני פנים: הפן האחד, האם ישנן מגבלות תיאורטיות שההלכה מטילה בתחום אמצעי האכיפה, והפן האחר, מהי הדרך הטובה ביותר המשרתת את האינטרס ההלכתי, ואותו מעדיפה ההלכה⁴.

במאמר זה שלושה חלקים. החלק הראשון, מתאר את מצוות בני נח ואת מקומן בהלכה. החלק השני, דן בחובתם של יהודים ושל גוים במסגרת הציווי הנקרא "דינים". החלק השלישי, סוקר את הדעות השונות ביחס לחובה המוטלת על יהודים לאכוף את מצוות בני נח על בני נח. בחלק השלישי תידון גם השאלה, האם ההלכה היהודית מחייבת יהודים לנסות לשכנע נכרים לקיים את מצוותיהם במצבים בהם האכיפה אינה אפשרית, ומהי חובת ההתנהגות המוטלת על יהודי כאשר אמצעי השכנוע אינם עולים יפה? במסגרת זו תידון גם השאלה, האם אסור ליהודי לסייע לנכרי בהפרת המצוות המוטלות עליו?

1. אהרן קירשנבאום, "הברית" עם בני נח מול הברית בסיני, דיני ישראל, ו, תשל"ה, עמ' לא-מח. ליתר דיוק כפי שצוין ע"י הריטב"א במכות ט: א, "בן נח" פירושו גוי אשר מקיים את שבע מצוות בני נח, "גר תושב" פירושו גוי אשר מקבל באופן פורמלי את מצוות בני נח, ואילו "גוי" הינו אחד שאינו מקבל ואינו מקיים. "עבד כנעני" בד"כ אינו נחשב לבן נח. ראה רש"י סנהדרין נח: ב. ראה רבינו גרשום, כריתות ט: ב ומאירי מח: א הנראים כמגדירים גר תושב כמתגייר חלקי. ראה גם הרב חיים דוב ג'כטר, קדושת ישראל לחצאין, בית יצחק, כד, תכה-תכח.
2. כפי שמצייין בעל ספר החינוך, סימן תתו, למרות שבד"כ מתייחסים בספרות התלמודית ל"שבע" ציוויים (ראה תוספתא סנהדרין ט: ד ובבלי סנהדרין נז: א), ציוויים אלו כוללים הרבה יותר משבע חובות. גם התלמוד מכיר בעובדה זו, ראה חולין צב: א. לפי דעתי, קיימת מחלוקת כיצד לפרש קטע תלמודי זה, האם שלושים החובות המוזכרות בו הן פירושים והרחבות של שבע המצוות או האם הן ציוויים שנוספו עליהן? הרב מנחם עזריה מפאנו, עשרה מאמרות, מאמר חוקר דין ג: כא, מסיק שאלו פירושים בלבד. לעומתו שמראל בן חפני גאון מבין אותן, כנראה כציוויים נוספים; ראה פירושו לבראשית לד: יב. ראה גם תלמוד ירושלמי, עבודה זרה ב: א "אלו שלשים מכות שעתידין בני נח לקבל עליהן". גישות אלה מולידות כמה הבדלים מעשיים. ראה: J. David, *Neoplatonism Bleich, Divine Unity in Maimonides: The Tosafists and Meiri*, in *and Jewish Thought*, Len E. Goodmann, ed. (1992) pp. 237-254 המשחמש בדעתו של שמואל בן חפני להסביר את האבחנה שמבחין המאירי ואת השלכותיה הלכה למעשה.
3. כמו בכל פסיקה הלכתית, יש להעריך גם כאן את השפעתה על החברה הכללית. לפי זה יתכן ולא תהיה שום חובה הלכתית לאכוף כאשר ברור שאין שום אפשרות של הצלחה או שהאכיפה תגרום לנזק משמעותי לקהילה היהודית. להרחבה בענין זה ראה לקמן בנספח. לדין בנושא זה במסגרת של אכיפת ההלכה היהודית בתוך הקהילה היהודית, ראה תחומין ז, קז-קמד, מאמריהם של הרב משה מלכה, הרב יצחק זילברשטיין, הרב שמחה קוק, והרב ישראל רוזן. להרחבה בענין ראה פרק ו' בנספח, לקמן.
4.

II. מצוות בני נח

1. חיובן בזמן הזה

בתחילה יש לקבוע אם לפי ההלכה ציוויים אלה עדיין בתוקף. במקום אחד, בקשר להלכות נזיקין, נאמר בתלמוד: "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים. מה ראה? ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימו"⁵. על יסוד דברים אלה פסקו כמה אחרונים כגון: הב"ח⁶, הרב חיים אבולעפיה⁷, פני יהושע⁸, מהר"ט⁹ ואולי חת"ם סופר¹⁰, שנכרים בזמן הזה אינם מחוייבים בשמירת מצוות בני נח ואלו העושים כן הם בגדר "אינם מצוים ועושים"¹². נראה שזו היתה גם עמדת רש"י¹³. עמדה זו, לפיה אין הגויים חייבים בשמירת מצוות בני נח, מצמצמת באופן משמעותי את היקף השאלות שהצגנו למעלה, וכפי שכבר כתב הפני יהושע, שהדבר היחידי שנתר בגדר איסור ליהודי בתחום זה, הוא לסייע לגוי לעשות דבר שאינו יכול לעשותו ללא עזרת היהודי¹⁴.

אולם רוב חכמי ההלכה, ראשונים ואחרונים, סבורים שמצוות בני נח עדיין מחייבות¹⁵. לדעתם קשה להעלות על הדעת שכל הדיונים בתלמוד מבוססים על ההנחה הלא מפורשת, של ביטול החיוב דאורייתא של שבע מצוות בני

5. בבא קמא לח, א. לשימוש במדרש זה לענין אחר ראה שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר, יורה דעה, סימן רנט.
6. הגהות הב"ח, חגיגה יג, א. הפניית הב"ח לעין יעקב הינה לנוסח של התוספות המודפס בעין יעקב על חגיגה יג, א. ראה גם שו"ת רמ"ע מפאנו, סימן ל.
7. ספר עין החיים, תחילת בראשית פרק לו, המצטט מחיבורו של מהר"ש אלגזי, אבות עולם.
8. שו"ת פני יהושע, יו"ד א; אבה"ע ב: מג.
9. מצוטט במקראי קודש סג: א. לדין בדעותיהם של הרב חיים אבולעפיה, פני יהושע והמהר"ט, ראה יביע אומר יו"ד, ג: יז(י).
10. פירוש על או"ח לט. אבל ראה חתם סופר, חו"מ, קפ"ה שם הוא רוחה תיאוריה זו.
11. תוספות לחגיגה יג, א המובא בעין יעקב לחגיגה יג, א. לי אין הסבר להבדלי הנוסח בין התוספות לחגיגה יג, בעין יעקב, לבין הנוסח של התוספות בשאר המקומות בש"ס.
12. ראה קידושין כט, ב-ל, ב דיון במעמד זה של "אינו מצווה ועושה".
13. עבודה זרה ו, א.
14. הוא מבין זאת כאיסור דרבנן. אבל ראה עמוד 25 במאמר זה משם עולה כי מעשה כזה נחשב בדרך כלל לאיסור דאורייתא.
15. שו"ת בית יהודה יו"ד, יז; שרי חמד ו: כו; כב (בשם פוסקים רבים; יביע אומר, יו"ד ב: יז(י); יד אליהו מת ואחרים.

נח¹⁶. בעקבות ראשונים¹⁷ ואחרונים אלה¹⁸, ניתן להסיק שההלכה היהודית מתייחסת למצוות בני נח כמחייבות¹⁹. כך גם עולה מהשולחן ערוך ומפרשיו²⁰. ענין נוסף שיש לדון בו הוא אם ניתן להטיל אחריות על גוי שעבר בשוגג על אחת משבע מצוות בני נח. הרמב"ם פסק²¹: 'בן נח ששגג באחת ממצוותיו פטור מכלום'. בעקבות הרמב"ם פסק בעל מנחת חינוך: 'וגם נראה לי פשוט דהא דאם מושיט אבר מן החי לבן נח וכן שאר דברי האסור לגוי דעובר על ולפני עור, היינו דוקא אם הגוי יודע שהוא אבר מן החי או שאר איסור, וא"כ הוא עובר על לפני עור, אבל אם הגוי אינו יודע כלל אם הוא אבר מן החי דאין הגוי עושה איסור כלל דהא הוא שוגג גמור ואינו מכשילו כלל'²².

16. השאלה אם יכול להיות חיוב על בני נח שהוא מדרכן שנויה במחלוקת. ראה שדי חמד ב:לב-לג. לי מסתבר שלא יתכן חיוב מדרכן על בני נח לשמור את מצוות בני נח, כמו שבכלל אין חיוב על הנכרים לשמור תקנות של חכמים. אין זה אומר שלא תתכן גזירת חכמים על בני נח. אבל ברור שהחובה העיקרית לציית אינה יכולה להיות מדרכן. רש"י לסנהדרין נח, ד"ה "ולכל לישראל לא בא", מציין, שמצוה דרבנן אינה יכולה לחול על מי שאינו יהודי. ענין זה קשור אולי לשאלה אם על בני נח יש חיוב של אחרי רבים להטות. השווה פרי מגדים, יו"ד, שער התערובת א:א(ג); נודע ביהודה, מהדורא תנינא, אבן העזר מב; חתם סופר, יו"ד, ע; מהר"ם שיק, או"ח, קד.
17. ראה למשל רמב"ם, הלכות מלכים ז-ט, וראשונים אחרים מהנזכרים בחלקים II-V של מאמר זה, המתייחסים לשבע מצוות בני נח כמצוות דאורייתא.
18. ראה למשל, ערוך השולחן העתיד, מלכים, עח, וכן אחרונים רבים המצוטטים בחלקים II-V של מאמר זה, המניחים שחובות בני נח הן מדאורייתא.
19. כותב מאמר זה נוטה להבין את המקורות הנזכרים בהערות 6 עד 10 לעיל, עם הבסיס התלמודי שלהם, כמציגים עמדה מצומצמת יותר, לפיה בני נח מחויבים בשבע מצוות בני נח המבוססות על הגיון או חוק טבעי ולא על התגלות אלוהית. למסקנה זו ניתן אולי להגיע מתוספות חגיגה יג א, המציינות כי כן ששמירת שבע המצוות אינה קשורה ללימוד תורה. רבינו נסים גאון, בהקדמתו לתלמוד מסכת ברכות, דן בחובותיו של כל אדם לשמור על מצוות אשר מקורן בשכל ומבוססות על סברא.
- הרמב"ם בהלכות מלכים ח:יא דן בשאלה, אם בן נח המקיים את המצוות מתוך הכרע דעתו, ראוי לשבח. (זאת בהנחה שהטקסט הנכון הוא "אלא", כפי שמציין המהר"ם אלשיך). וראה רקובר, (המאמר האנגלי הערה בראש המאמר) הערה 28 הכותב:
- הגירסה "אלא מחכמים", נמצאת בכתבי יד בלבד ולא במהדורות מודפסות של הרמב"ם. ניתן למצוא אותו נוסח אצל הרב יצחק בן משה הלוי דוראן מקטלוגיה בהקדמה למעשה האפוד (1403). וכן אצל ר"י בן שם טוב, כבוד אלוקים כט:א (1556). ראה גם הרב צבי הירש חיות, כל ספרי מהרי"ץ חיות I, 69, II, 1035. הרב קוק, אגרות רא"ה, סימנים פט, ק.
20. ראה: רמ"א או"ח, קנו, א. שולחן ערוך יו"ד, קסט; אבה"ע הי"ד (עם הגהת חלקת מחוקק); וכהנה רבות.
21. הלכות מלכים י:א.
22. קומץ המנהג רלב, המורפס שנית כחלק מהטקסט במנחת חינוך (הוצ' מכון ירושלים).

האם לפי הרמב"ם ובעקבותיו המנחת חינוך, ניתן לטעון שהיה עדיף שלא ללמד בני נח חוקים אלה כלל?²³ רבים מחכמי ההלכה חולקים על המנחת חינוך ומצמצמים פסיקה מקילה זו רק למצב שבו בן נח מכיר בעצם האיסור אבל אינו יודע שהפעולה הספציפית אסורה²⁴. אבל, כאשר הוא אינו יודע את האיסור עצמו הוא יהיה אחראי למעשיו²⁵. ישנם חכמים שדוחים את ההבחנה שעשה בעל מנחת חינוך כשהם מתבססים על התוספות²⁶. חכמים אלה סבורים שבני נח הם בעלי מחויבות תמידית לשמור על שבע מצוות בני נח ללא כל הבחנה²⁷. לפי גישה זו יש יתרון רב לבני נח בלימוד המצוות.

2. מצוות בני נח: תוכן

אחר שראינו שנכרי חייב בשבע מצוות בני נח ואי ידיעת האיסור אינה פוטרת אותו מחובה זו, יש צורך לקבוע את המסגרת של מצוות אלו. התלמוד²⁸ מונה שבעה איסורים: עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, ברכת השם, גזילה, אכילת איבר מן החי ודינים. רשימה זו עוסקת בכללי האיסורים ולא בפרטיהם אף שברור שכל איסור כולל אבחנות וסייגים²⁹. מצוות בני נח מקיפות כ-60 מתוך 613 מצוות התורה שישראל חייב, בהן ובכלל זה כמעט אחת מתוך ארבע מצוות שהן מדאורייתא הנוהגות בזמן

23. ראה גם פרי מגדים אשל אברהם או"ח תמג, ו. ודרישה יו"ד רצו א-ב (החולק על השיטה הזאת).
24. לדוגמא, אין בן נח נענש אם אכל אבר מן החי במקרה שלא ידע שהבשר נחתך מבהמה חיה.
25. לדוגמא, שהוא יודע שהבשר נחתך מבהמה חיה, אך אינו יודע שבשר מסוג זה אסור, כלומר שאינו מודע כלל לאיסור אבר מן החי, הוא חייב "משום שהיה לו ללמוד ולא למד".
26. ראה תוספות, ד"ה נתנו, בבא קמא עט, א.
27. ראה אבני מילואים אבן העזר, ה; שדי חמד ה:כז:יג. תרומת הדשן, רצט; ערוך השולחן, יו"ד סב:ו, שו"ת בצלאל אשכנזי (בשם רדב"ז).
28. סנהדרין נו, א. על פי הפסוקים הנדרשים למצוות בני נח תשתנינה השלכותיהן, כפי שמציין הרמ"א (תשובה י'). אם מקורן בפסוקי התורה המכוונים לאדם או לנח הרי יש לפרשם באופן עצמאי בלי קשר להתגלות בהר סיני. הרמ"א מציין: "גרסינן בפרק ארבע מיתות, אמר רבי יוחנן שבע מצוות נצטוו בני נח דאמר קרא מכל עין הגן אכל תאכל, [בר' ב:טז], ויצו אלו הדינים... ה' זה ברכת ה'... אלוקים זו ע"ז... עד כי אתא רבי יצחק תני איפכא, ויצו זו ע"ז אלוקים זו דינים..." הרמ"א ממשך "רבי יוחנן הלומד דינין מ'יצו' סובר שבן נח אינו מצווה רק לשמור את המנהג המדיני ולדון בין איש ובין אחיו... ורבי יצחק... לומד דינין מאלוים בג"ש מ'ונקרב בעל הבית אל האלקים', וסובר שדיני בני נח הן אותן דינים שנצטוו ישראל בסיני ולכן לומד אותן מפסוק שנאמר בסיני...".
29. לפי שמואל בן חפני, מצוות בני נח כוללות 30 ציוויים ספציפיים. ראה הנספח לאנציקלופדיה התלמודית (מהד' תשמ"א) 396-394:3 והערה 2 למעלה.

הזה³⁰. עיקר הקושי בהגדרתן ובהחלתן נובע מריבוי המחלוקות בפרטיהן בין חכמי ההלכה. כך, למשל, התלמוד הירושלמי קובע שעל פי מצוות בני נח אין גירושין פורמליים³¹. הראשונים מפרשים קביעה זו בשלוש דרכים. חלקם טוענים שגירושין חוקיים אינם אפשריים בגוי, ולכן אין דרך להביא לסיום הנישואין³². לעומתם, יש סבורים שכל כוונת התלמוד היא לומר שאין תהליך פורמלי של גירושין לכן כל אחד מבני הזוג רשאי לסיים את הנישואין ללא אקט פורמלי, ע"י עזיבת התא המשפחתית³³. אחרים לומדים מכאן שגבר אינו יכול לגרש את אשתו — אך האשה יכולה לגרשו כרצונה³⁴. כיוצא בזה ניתן למצוא חילוקי דעות בין חכמים בתחומים נוספים של מצוות בני נח. ריבוי המחלוקות מקשה מאד על הכרעות הלכתיות הקשורות לשבע מצוות בני נח³⁵. לכן, לפני שבאים לדון ביישום שבע מצוות בני נח בתקופה המודרנית יש לקבוע תחילה מהן פרטי החובות המוטלות על הנכרים³⁶.

אין להגזים בחשיבות המחלוקות ביחס לפרטים. הן אינן צריכות לערער את העקרונות הכלליים. היישום של מצוות בני נח בתחומים רבים הינו די ברור וניתן למנות כמה איסורים בולטים כגון: הומוסקסואליות³⁷, נאוף³⁸, משכב בהמה³⁹, רצח — כולל איסור הפלה⁴⁰, רוב הצורות של גניבה, אכילת איבר מן החי⁴¹. ניתן בהחלט לומר שהמצוות הכלליות של בני נח משמשות בסיס מוסרי המתקיים מאליה בקרב רוב הקבוצות הדתיות של ימינו⁴².

30. ראה Aaron Lichtenstein, The Seven Laws of Noah, 90-91.

31. ירושלמי קידושין א: א וראה מלאכי ב: טז להבנת מדרש החכמים. השווה: בראשית רבה יח: ה.

32. ראה חידושי הר"ן לסנהדרין נח, ב. ראה גם פני יהושע לקידושין יג: ב (פיסקת תה"ה לב"ע) הטוען שזה חל אפילו לאחר מות בן הזוג.

33. הרמב"ם, אישות א: א-ב.

34. דעתו של רבי יוחנן, בראשית רבה יח: ה וראה גם פירוש רש"י, שם, להרחבת הענין.

35. לדוגמא, מהותה של חובת האמונה באל אחד והחלתה על דתות בנות זמננו. ראה אנציקלופדיה תלמודית, הערה # למעלה, עמ' 350-351. וכן חובת מצוות 'דינים' להלן חלק III: אם מותר לבני נח לבצע סרוס או לגדל כלאיים. ראה אנציקלופדיה תלמודית, הערה # למעלה, עמ' 356-357, ובמקורות נוספים.

36. אין כאן המקום להתייחס לפרטי מצוות בני נח. לדין כזה ראה שבע מצוות בני נח, הערה # למעלה.

37. אנציקלופדיה תלמודית, ע"ע "בן נח" עמ' 353-354.

38. שם עמ' 353-354.

39. שם עמ' 354.

40. שם עמ' 351. כפי שמסיק הרב וולדנברג (ציץ אליעזר ט: נא, עמ' 239) שאם מותר לאשה יהודיה לבצע הפלה ע"פ ההלכה, עדיף שהרופא המבצע את הפלה יהיה יהודי ולא בן נח.

41. שם עמ' 354-355.

42. הרבה עניינים הנחשבים כאסורים ע"פ ההלכה היהודית וע"פ שיטות משפט מערביות, אינם

III. "דינים" 43

אחת משבע מצוות בני נח היא דינים, ("משפטים" או "צדק"). למצווה זו נתנו הראשונים שני פירושים שונים בתכלית. לפי הרמב"ם חובת 'דינים' דורשת דוקא אכיפת אותן מצוות בני נח אשר נמנו במפורש, כלומר שש במספר. הרמב"ם כותב: "וכיצד מצווין הם [בני נח] על הדינין? חייבין להושיב דינין ושופטים וכן נח שעבר על אחת משבע מצוות אלו יהרג בסייף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שם הריגה⁴⁴, שהרי שכס גזל⁴⁵, והם ראו וידעו ולא דנוהו"⁴⁶.

לפי הרמב"ם סביר להניח שהחברה רשאית לקבוע, בנוסף לשבע המצוות, חוקים נוספים, בתור "משפטי הארץ" או "דיני המלך", אבל אז מקור סמכותם המחייב יהיה שונה לחלוטין⁴⁷. הרמב"ן חולק על הרמב"ם ונותן למצוות 'דינים' היקף רחב יותר. לשיטתו, מצוות 'דינים' כוללת לא רק את החובה לאכוף את שש המצוות אלא גם לחדש כללים בתחומים שמצוות בני נח לכאורה לא חלות עליהם, כגון: מרמה, אונאה, פרעון חובות וכיוצא באלה כמפורט בדבריו של הרמב"ן⁴⁸. הרמ"א כותב בתשובה⁴⁹, שכוונת הרמב"ן בהגדרת 'דינים' היא שהחובה המוטלת על הנכרים היא ליצור חוקים זהים לדיני ישראל, ובלבד שהם מותאמים להם. אולם רוב המפרשים חולקים על פרשנותו של הרמ"א ומאמצים את שיטתו של הרמב"ם או של הרמב"ן ע"פ מפרשיו הסבורים שאין על הנכרים ללכת בעקבות הדין היהודי, אלא ליצור

נחשבים כאסורים ע"פ הלכות בני נח. כך, למשל, צורות מסוימות של גילוי עריות האסורות לבני ישראל ואסורות בשיטות משפט מערביות, מותרות לבני נח. ראה: שם, 351-352.

43. לסקירה של מצוות 'דינים', ראה רקובר, בהערה להקדמה לעיל, שני המאמרים הנזכרים.

44. ראה בראשית לד.

45. להסבר מדוע הרמב"ם משתמש במלה "גזל" ראה סנהדרין נה, א והחתם סופר, יו"ד יט.

46. הלכות מלכים ט: יד.

47. ראה: תשובות חכמי פרוכנס, סימן מח, שם המשיב מבחין בין חוקים המבוססים על מצוות בני נח לבין חוקים המבוססים על משפט הארץ או על דיני המלך. לדין בחינה זו, ראה Arnold Enker, Aspects of Interaction between the Torah Law and the King's Law and the Noahide Law in Jewish Criminal Law, 12 Cardozo L. Rev. 1137 (1991).

48. פרוש הרמב"ן לבראשית לד: יד.

49. תשובות הרמ"א, י. פסק דינו של הרמ"א מקובל אצל החתם סופר, חו"מ, צא (91) וגם אצל הרב יעקב מליסה, תשובות נחלת יעקב ב: ג.

מערכת של חוקים 'הוגנים' בלבד⁵⁰. למיטב ידיעתי, אין אפילו ראשון אחד היכול לשמש מקור לפרשנות הרמ"א. לעומת זאת, ניתן למצוא רבים החולקים עליו במפורש⁵¹.

המחלוקת ביחס למהות ה"דינים" רלבנטית מאוד לשאלה שהעלינו למעלה, כדבר החיוב המוטל על יהודים להדריך בן-נח ולחזור לאכיפת המצוות המוטלות עליו. הרמב"ם מסכים שמצוות 'דינים' דורשת אכיפת שבע המצוות ע"י יהודים וגויים כאחד, אולי משום שגם יהודים מחוייבים בהן. נראה שהרמב"ם אינו מגביל את חיוב מצוות 'דינים' לגויים בלבד⁵². ואומנם חכמים בדורות האחרונים [כגון: הרב יוסף אנגל⁵³, הרב מאיר שמחה מדבינסקי, הרב יחיאל יעקב וינברג, הרב שלמה זלמן אוירבך⁵⁴ והרב משה פיינשטיין⁵⁵] מציינים שחובת קיום שבע מצוות בני נח ממשיכה לחול גם על היהודים.

הרב מאיר שמחה מדבינסקי מציין, שילד יהודי שטרם הגיע לגיל מצוות אך מכין למהותם של טוב ורע⁵⁶, מחוייב⁵⁷ ע"פ התורה במצוות בני נח, מאחר

50. ראה הרב יצחק אלחנן ספקטור, נחלת יצחק, חו"מ צא; הרב אברהם ישעיה קרליץ, חזון איש, בבא קמא י, ג; הרב איסר זלמן מלצר, אבן האזל, חובל ומוזק ח, ה; הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השלחן העתיד, הלכות מלכים עט, טו; הרב נפתלי צבי כרליץ, העמק שאלה, ב, ג; הרב אברהם קוק, עץ הדר, לח, קפד; הרב צביט פסח פרנק, אור"ח ח, ב; קונטרס מילי דברכות ב, א; הרב עובדיה יוסף יהווה דעה, ד, סה; הרב יצחק יעקב ווייס, מנחת יצחק, ד, וב, ג. לדיון רחב בנושא ראה, נ' רקובר, Jewish Law, הערה * לעיל, עמ' 1098-1118 ונספחים I-II.

51. רוב הפוסקים אינם מקבלים את דעת הרמב"ן. לכאורה כך משמע למשל בשו"ת הריטב"א, סימן יד, המובא בבית יוסף, חו"מ, טו: יח; חוספות, ערוכין סכ: א ד"ה 'בן נח' וגם ראה (אלכו, ספר העיקרים א: כה).

52. הרמב"ם בפירושו למשנת חולין ו:ו, כותב, שמצוות אלו מחייבות מכיון שהקב"ה ציווה אותם כחלק מהתגלות אלוהית בהר סיני. בהתבסס על כך מעיר בעל הטורים, ששש מאות ועשרים המצוות שניתנו בסיני [תרי"ג עם ד'] מרומזות במספר האותיות שבכשרת הדברות. מענין שבעל מחזור ויטרי מציין שרק שש מאות ושש מצוות ניתנו לישראל בסיני, מכיון שבשבע כבר קיבלו קודם לכן כמצוות בני נח. גם הגר"א לומר שהמילה 'רוח', שהיא שש מאות ושש בגימטריא, רומזת על מספר הציווים הנוספים שרות חוייבה בהן, ראב גם הרמב"ם ספר המצוות, עשה, קעו-קעז. לדיון כללי במצוות בני נח ומספרים, ראה: Noami Cohen, Taryag and the Noahide Commandments, Journal of Jewish Studies 43:46-57 (Spring 1992).

53. הרב יוסף אנגל, בית אוצר, מערכת 1-1: סעיפים 7, 9.

54. מובא אצל הרב פנחס חיים שיינמן, תשובה בעניין ילדים מפגרים לגבי חינוך ומצוות, מוריה יא: ט-י (עמ' 51-65) (1982) - כנסת.

55. אגרות משה, י"ד א: ו. הרב פיינשטיין דן שם בשאלה אם אדם הפטור מקיום מצוות באופן כללי מתחמט עיוורון (לפי דעה אחת), חייב במצוות בני נח.

56. הינו בר דעה כלומר מבחין בין טוב לרע.

57. למרות שהדבר ברור מאליו יש להדגיש שאין הכדל ברמת חיוב מצוות בני נח בין גבר לבין אשה. ראה אנציקלופדיה תלמודית, הערה כעמ' 348.

שעל פיהם הוא נחשב לבוגר⁵⁸. באופן דומה, מציין הרב ווינברג שנישואין בין בני זוג יהודים שאינם תקפים מבחינת ההלכה בשל פגם טכני שנפל בהם, ייחשבו תקפים ע"פ מצוות בני נח⁵⁹.

לפי שיטת החולקים על הרמ"א בפרושו לרמב"ן ניתן לטעון טענה הפוכה. מכיוון שהחובה לקבוע 'דינים' ע"פ מצוות בני נח כוללת בתוכה חובות אחרות שאינן חלות על יהודים, כגון: יצירת מערכת חוקים, אורחית או חילונית, שמוציאה מתחולתה את היהודים, נראה שהרמב"ן לא היה יכול לחייב יהודים להשתתף בהם⁶⁰. עם זאת, אין להסיק מכאן שלפי הרמב"ן יהודים לא צריכים להשמע ל'דינים' או לכללים אחרים הכלולים במצוות בני נח. מספר חכמים מוצאים קשר מסוים בין חובת ה'דינים' לבין העקרון ההלכתי של 'דינא דמלכותא דינא' שעיקרו חובת ציות לחוקים האזרחיים של המלכות⁶¹. אם בני נח מחוייבים ביצירת מערכת חוקים כללית ולא רק באכיפת ששת מצוות בני נח, נראה הגיוני שגם על היהודים להשמע לחוקים אלה, לפחות בכל הנוגע לקשריהם עם בני נח⁶². אבל כאן יש לעשות אבחנה חשובה, בין החובה ההלכתית של יהודים לציית לחוקי בני נח, לבין החובה לסייע באכיפתם. החובה השנייה, אינה פועל יוצא של הראשונה, אלא מדובר בשני חיובים נפרדים שאינם קשורים זה לזה⁶³.

58. אור שמח, איסורי ביאה ג:ב. הדברים חומכים בקביעתו המפורסמת של המנחת חינוך (מנחת חינוך, קד, מקבילה כחתם סופר י"ד, שיו) שגיל הבגרות של בני נח נקבל לפי מבחן שכלי ולא בהתאם לגיל הביולוגי. ככל הנראה הרא"ש ורש"י חלוקים בנכונותה. השוה תשובת הרא"ש טז: א עם רש"י, פרקי אבות ה, כא. ראה גם יביע אומר י"ד ביז.

59. שרידי אש ג:כב. גם הרב מנשה קליין, משנה הלכות ט, רעת מסכים לזה.

60. לא מצאתי מקור מפורש המביא זאת בשם הרמב"ן. אבל, נראה לי הגיוני להניח שאין חובה להשתתף ביצירת מערכת חוקים שאינה מחייבת את יוצריה. גורמים אחרים, כגון, לפני עיוור, יוכלו לפי הרמב"ן למנוע מיהודים לעודד את בני נח להפר את המצוות. יש לשקול האם העיקרון של 'דינא דמלכותא' אינו גורם מעין זה.

61. ראה גיטין ט: ב ר' J. David Bleich, Jewish Law and the State's Authority to Punish Crime, 12 Cardozo L. Rev. 829 at 856 (1991).

62. ראה למשל: פרוש רש"י לגיטין ט, ב. הרב איסר זלמן מלצר, אבן האזל, נוקי ממון פרק ח, הלכה ה, משתמש בביטויים כמעט נרדפים: דינא דמלכותא, דין מלך, בן נח מצווה על הדינים, כמילים נרדפות בדיונו על הנושא של השבת אבידה, כאשר הדרישה באה מהחוק האזרחי ולא מהדין הדתי. ראה גם רבי מאיר דן פולחי, חמדת ישראל, נר מצווה עב, מצווה רפת. ראה גם הדיון בחלק 31V: להלן, על עמדת הרב מנחם מנדל שניאורסון בנושא זה.

63. זה צויין לראשונה, בהקשר אחר, ע"י הרב בלייך, שהעיר על ההיתר לעזור בענישת פושעים. הוא כותב: למרות זאת, יש להבהיר נקודה אחת. ענישתם של עבריינים היא אולי זכות המלכות. אבל, אין משתמעת מכאן חובה (ליהודים) לסייע למלך לבצעה... ההיגיון דורש שרוצח יועמד לדין ויוענש... ההיגיון ג"כ דורש שהענישה תבוצע רק לפי הליכים חוקיים ורק ע"י המוסמכים לכך. ברירה אחרת תבייל לפירוק הסדר החברתי. כמו שההיגיון אוסר על אדם לקחת את החוק לידיו,

בהקשר זה העיר החזון איש, שההלכה היהודית דורשת כיבוד ההצהרות החוקיות של מצוות בני נח שנאמרו על ידי שופטים נכרים, אפילו במצב ששופטים אלה אינם מקיימים אותם באופן מלא⁶⁴. החזון איש נשאל, בקשר לחובה לקבל הצהרות חוקיות של שופטים נכרים אשר בד"כ אינם מקיימים (או אוכפים) את שבעת הציורים, אלא רק "שומרים את החוק המתייחס לקדושת החיים ושמירת רכוש". החזון איש משיב, שאם השופטים אוכפים אפילו חלק ממצוות בני נח בצורה תקיפה הרי מבחינה הלכתית יש לכבד את הצהרותיהם⁶⁵, אלא שאין הכיבוד מחייב השתתפות מלאה. לסיכום, נראה שמוטלת חובה מינימלית על בני נח ליצור מערכת חוקית המיועדת לאכיפת מצוות בני נח מצד אחד, ואילו על היהודים קיימת החובה להכיר בה ולכבדה, מן הצד השני, גם כאשר מתקיימה אינם שומרים עליה בקפדנות. נראה שלפי עמדת רוב החכמים עדיין קיימת השפעה כל שהיא של מצוות בני נח על ההלכה היהודית⁶⁶.

IV. החובה ללמד את בני נח או לשופטים

הרמב"ם מציין: "משה רבינו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל שנאמר מורשה קהלת יעקב...⁶⁷ אבל מי שלא רצה [להתגייר] אין כופין אותו לקבל תורה ומצוות. וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג. והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב..."⁶⁸

הוא מחייב באותה מידה שלא תהיה התערבות כלשהי בביצוע העונש ע"י הסמכויות. הרב בלייך הערה 61 בעמ' 856.
 64. דבר שלא יתקבל בשום פנים בבית דין יהודי, שבו קיום המצוות הוא תנאי הכרחי למלא תפקיד שיפוטי. ראה את רשימת פסולי דין בחושן משפט לה-לו.
 65. חזון איש, בבא קמא י:טו. ראה Michael J. Brody, The Pursuit of Justice and Jewish Law (Yeshiva, N.Y., 1996).
 66. אולי ההשפעה המשמעותית ביותר היא אם בני נח נחשבים עכרים כשרים מדאורייתא. ראה "גוי" באנציקלופדיה תלמודית, עמ' 337-434:5.
 67. דברים לג:ד.
 68. רמב"ם, מלכים ח:י. ר"י קארו, בהסבירו את שיטת הרמב"ם מציין (כסף משנה מילה א:ו) שהמחלוקת בין הרמב"ם וחכמים אחרים נסכה על העיקרון התלמודי (סנהדרין נו:א) "שנהרג על שבע מצוות בני נח". הרמב"ם מבין זאת לא רק כהליך ענישה בבית דין של כג בזמן שהסנהדרין קיימת, אלא אף כפעילות חוץ משפטית. החולקים עליו מגבילים את העיקרון רק לעונשי מוות הנקבעים ע"י בית דין.

כמו כן הרמב"ם קובע⁶⁹: "חייבין בית דין של ישראל לעשות שופטים לאלו הגרים התושבים לדון להן על פי המשפטים האלו כדי שלא ישחת העולם. אם ראו בית דין שיעמידו שופטים מהן מעמידין, ואם ראו שיעמידו להן מישראל מעמידין"⁷⁰. לבסוף הרמב"ם פוסק: "ילקח עבד גדול מן העכו"ם ולא רצה העבד למול מגלגלין עמו כל שנים עשר חודש... ואם התנה עליו מתחלה והוא אצל רבו העכו"ם שלא ימול אותו מותר לקיימו והוא ערל ובלבד שיקבל עליו שבע מצוות שנצטוו בני נח ויהיה כגר תושב אבל אם לא יקבל עליו שבע מצוות יהרג מיד..."⁷¹

- להלן נתייחס לשלושה נושאים העולים מפסיקותיו של הרמב"ם:
1. האם קיימת חובה על כל יהודי לעודד כיבוד שבע המצוות או האם החובה חלה על בית דין בלבד? ואם על בית הדין החובה, באיזה בית דין מדובר? מאיך, יתכן שההלכה הקלאסית דוחה את פסיקת הרמב"ם?
 2. כאשר נוכרי מפר את שבע מצוות בני נח, האם מותר ליהודים לסייע בידיו בדבר זה או שמא עליו להמנע מכך?
 3. האם קיימת חובה לשכנע נכרי לכבד את מצוות בני נח? והאם קיימת חובה ללמדם החיובים העולים מהן? או שמא מוגבלת החובה לאכיפה בלבד?

התשובות לשאלות אלו כרוכות אחת ברעותה, הן שנויות במחלוקת ויש להן השלכות על כמה מן הנושאים הנדונים במאמר זה. נשיב עליהן בסדרן.

1. חובת הכיבוד

א. גישת הרמב"ם

קביעותיו של הרמב"ם, שהבאנו לעיל, מלמדות לכאורה שמוטלת חובה על יהודים או על בית משפט יהודי לנסות ולשכנע את בני נח לכבד את

69. רמב"ם, מלכים י:יא. כפי שמציין הרב"ז (הלכות מלכים י, ד) רצוי שבני נח ישמשו כשופטים במשפטיהם. על היהודים לשמש בתפקיד שיפוטי רק כדיעבד. לדעתו ההיגיון שעומד מאחורי גישה זו הוא שכד"כ עריף שהמצווה (=דינים) תחבצע ע"י "המשלח" (=בן נח) ולא ע"י השליח (=היהודי). יש לציין שהרמב"ם מאמץ במפורש את הניסוח האוניברסלי של החובה לאהוד את היוצר. ראה ספר המצוות, עשה, ג.
 70. הרמב"ם, מילה א:ו. הרמב"ם משיג: "אין לנו עתה להרוג איש". ראה דיונו בעמדת הרמב"ם להלן (חלק IV, ו ב).
 71. כרוך שברגע שאדם הוא "גר תושב" קיימת חובה לשופטו (לפחות בישראל). רוב הסיכויים שאנשים מסוג זה אינם קיימים בארה"ב. במאמר זה אנו דנים בבני נח בלבד. לדיון בהגדרת "גר תושב", ראה: הרב ברל ויין, חקרי הלכות ה, מה וערוך השולחן העתידי, יובל, מט.

חוקיהם. אבל אין זו הפרשנות היחידה בדברי הרמב"ם. מהר"ץ חיות⁷², נוטה לראות בדברי הרמב"ם שיחזור היסטורי בלבד, כשהוא מסתמך לשם כך על הרשב"ש⁷³.

וראיתי בתשובת רשב"ש סימן תקמ"ג, שכתב לתרץ קו' (סנהדרין נו ע"ב) על הא דעשר מצות נצטוו ישראל במרה⁷⁴: שבע מצות ב"נ, הוסיפו שבת, ודינין, וכיבוד אב ואם. ולמה הוצרכו להצטוות עוד הפעם, אחר אשר מוזהרים ועומדים מזמן אדם הראשון ונח, וכ' אחרי דק"ל מצוה שנאמרה לבני נח, ולא נשנית בסיני, לישראל לבד נאמרה (שם נט ע"א). ועתה אם לא היה משה רבינו נצטוה עוד הפעם על ז' מצות ב"נ, לא היו האומות מוזהרים עליהם, כיון דנאמרו ולא נשנו, אבל עתה שנשנו ז' מצות בסיני, שוב נעשו לחוב על האומות גם כן ע"ש⁷⁵, וע"פ דברי הרשב"ש הנ"ל עלו דברי (הרמב"ם פ"ח מהלכות מלכים ה"י) כמין חמר שכ' משה רבינו לא הנחיל התורה והמצות רק לישראל, שנאמר מורשה קהלת יעקב וכי, וכן צוה משה מפי הגבורה לכוף את כל באי עולם, לקבל מצות שנצטוו בני נח עכ"ל ולכאורה מנין לו זאת דמשה הי' שליח גם להאומות לכופם על ז' מצות, ודלמא החוב עליהם רק מאזהרת ד' לאדם הראשון ולנח לבד, אולם מזה שראינו שנצטוה משה במרה על ז' מצות ב"נ, אע"ג דכבר נצטוו בתורת בני נח עליהם, וע"כ דנצטוו עוד הפעם למען יתחייבו גם האומות במצות אלו, א"כ מזה נלמד דמשה רבינו הי' שליח להזהיר לבני נח ג"כ ונכוף⁷⁶.

לפי מהר"ץ חיות אין חובה על יהודי, בשום מצב, לחייב שמירת מצוות ע"י בן נח. לדעת הרמב"ם רק מסביר את הבסיס המשפטי לחובתם של בני נח לקיים את שבע המצוות, והוא העדר ציווי חוזר למשה בהר סיני, מה שמותר את החובה לקיים מצוות אלו ביחס ליהודים בלבד. לכל היותר ניתן לטעון, ע"פ מהר"ץ חיות, שאולי משה עצמו היה מחויב לאכוף שמירת מצוות בני נח, אבל כיום אין מחויבות זו מוטלת על יהודים — לא במסגרת בית הדין

72. שו"ת מהר"ץ חיות סימן ב.

73. רבי שלמה בן שמעון מדוראן (רשב"ש) סימן תקמג.

74. ראה "דינים" אנציקלופדיה תלמודית 396-397: 7.

75. הכלל הוא שהמצוות שנראות כמכוננות לכל, ומוזכרות בתורה לפני סיני מחויבים רק על היהודים. מצוות שהוזכרו פעמיים בתורה, פעם לפני מתן תורה ופעם לאחריו מחייבות את כולם. ראה אנציקלופדיה תלמודית, הערה * למעלה, ב 359-360.

76. רשב"ש שם, מהר"ץ עצמו מקצר את הדברים.

ולא כבודדים. מהר"ץ חיות מצמצם את פסיקת הרמב"ם, המחייב יהודים בהקמת בתי משפט ובחירת שופטים, רק ביחס לבני נח שמקבלים על עצמם באופן רשמי חובות של גר תושב, חיים בקהילה היהודית ותלויים בה מבחינת החוק והסדר, וזאת "כדי שלא ישחת העולם"⁷⁷. בגלות ישנן בוודאי מעט קהילות שכאלה ואם הן אינן מצליחות לאכוף את החוק בכוחות עצמם, על היהודים להדריכן⁷⁸. הדעה שלפיה קביעותיו של הרמב"ם אינם יוצרות חובה חוקית-מעשית נמצאת גם במקורות נוספים, כגון: ערוך השולחן⁷⁹, כתבי הרב יהודה גרשוני⁸⁰, הרב שאול ישראל⁸¹, הרב מנחם מנדל כשר⁸². כל הנזכרים גם מסכימים שדברי הרמב"ם מכוונים לימות המשיח.

הפירושים שהבאנו בדברי הרמב"ם מעוררים קשיים והפשט המתקבל ביותר על הדעת בדברי הרמב"ם הוא שאדם המסוגל לחייב שמירת מצוות חייב לעשות כן. גם ר"י קארו, שכלל הנראה מצמצם במידת מה את דברי הרמב"ם, מבין שהרמב"ם מחייב אכיפה בכל מקרה אפשרי, אפילו ע"י אדם בודד⁸³. וכך מבין גם הצפנת פענח את דברי הרמב"ם⁸⁴. בעקבות הרמב"ם

77. הרמב"ם, מלכים י"א.

78. קיימת מחלוקת בין הרמב"ם, הראב"ד ואחרים בקשר לחובה זו שתלויה בכמה נושאים שנידונים בהמשך מאמר זה ובעיקר בשאלה מהו מעמד בני הקהילות, האם מעמדו הוא של גר תושב או של בני נח. לדין ארוך על מעמדו של גר תושב ראה: הרב ברל וויין חקרי הלכות 9-46 בעיקר בעמודים 44-46, שם.

79. יו"ד שסז, יב-יג. וראה על כך גם להלן בטקסט ליד הערות 97 עד 104 ניכר מתח מסוים בהערות הנמצאות בערוך השולחן העתידי יובל, מט, א-ג, מלכים עח, יא, יב; יו"ד, שסז, יב-יג.

80. הרב יהודה גרשוני (משפטי מלוכה, מהדורה שנייה, עמודים 445-454) בגישה מקורית ויחודית מבין את פסיקת הרמב"ם שאינה מטילה שום חובה ממשית. הוא סבור שהכללים נועדו להגביל את סמכותו של בית דין יהודי ולא להרחיבו. לשיטתו, הרמב"ם פוסק שבני נח נצטוו על ידי משה רק בשבע מצוות ואין סמכות לבית דין יהודי להוסיף עליהם. כך הוא סבור יש לפרש את דברי הרמב"ם שם. כיוצא בזה הוא טוען ביחס לדוגמא השניה שם בדברי הרמב"ם.

81. עמוד ימיני א, יב, יב. הרב ישראלי סבור שלא יתכן לפרש את הרמב"ם שקיימת חובה כללית לחייב מצוות בני נח בכל מקום בעולם. אין לכך כל אסמכתא במקורות. לדעתו, פסיקת הרמב"ם מוגבלת לא"י בלבד, שם יש סיבה הלכתית למנוע הפרות של מצוות בני נח ואשר אינה חלה על הגולה.

82. תורה שלמה, יז, רכ. הפירושו המרתק ביותר לדברי הרמב"ם נמצא בתשובת המהר"ם שיק (או"ח קמד) המסביר שהמניע העיקרי לפסיקה זו הוא שאם היו מתירים לבני נח לחטוא ללא ענישה, התוצאה היתה חוסר הגינות בחברה היהודית. מהר"ם שיק מציין שהבסיס לפסיקה זו הוא שהחברה אינה יכולה להתקיים אם מערכת הצדק אינה מסוגלת להסדיר עניינים של חלק מבני הקהילה. הבחנות דומות נעשות ע"י הרב בלייך בהסגרת פושע ראה הערה * למעלה ראה נספח.

83. כסף משנה, מילה א:ו.

84. הרב יוסף רוזין, צפנת פענח; הרמב"ם, מילה א:ו.

הולך גם בעל ספר החינוך (סימן קצ"ב) הכותב: "וכלל זה יהיה בידך בכל מה שנצטוו האומות שכל זמן שהם תחת ידינו עלינו לעשות דין בהם בעברם על מצותם".

ב. גישות הראב"ד, הרמב"ן, התוספות ואחרים

מספר רב של ראשונים חולקים על הרמב"ם ופוסקים שאין מוטלת חובה על יחידים לחייב את הגויים במצוות בני נח. בקבוצה זו ניתן לכלול את הראב"ד, הרמב"ן, התוספות ואולי גם את רש"י והרשב"א. הראב"ד, בהשגותיו על הרמב"ם שקבע שיש להרוג עבד המסרב לקבל על עצמו אחת ממצוות בני נח הוא כותב⁸⁵: "ימכר מיד אין לנו עתה להרוג איש". בפשוטות ניתן להבין זאת כקביעה מעשית, בו בזמן ניתן להבין זאת פשוט כקביעה עקרונית⁸⁶. מסתבר שהראב"ד קובע עמדה עקרונית המגבילה את סמכות השיפוט של הקהילה היהודית בענישת בני נח⁸⁷. ע"פ הראב"ד יש צורך בבית דין מוסמך של כ"ג כדי ליישם עונשי מוות ולהוציא להורג על הפרות של מצוות בני נח⁸⁸. מכאן נראה, שהראב"ד חולק על הרמב"ם או לכל הפחות מגביל את חובת היהודים לאכוף את החוק, למצבים אשר אינם קיימים היום ויתקיימו רק בימות המשיח.

ראיה שזוהי אכן גישת הראב"ד, ניתן להביא מהשגתו על הרמב"ם בהלכות מלכים לפיה ניתן לשעבד את בני נח לאומה היהודית בזמן מלחמה, מבלי לדרוש לקיים את המצוות — כפי שדורש הרמב"ם⁸⁹. יוצא שעמדת הרמב"ם והראב"ד עקביות בענין זה.

הרמב"ן מסכים עם הראב"ד, ואינו מתנה הסכם שלום בין ישראל לבין

85. הרמב"ם, מילה א:ו.

86. כפי שעושה כסף משנה: ראה כסף משנה, מילה א:ו.

87. כדי להבין מדוע גישה זו היא "בעלת סיכוי" ראה צפנת פענח על מילה א:ו; הרב אהרון סולובייצ'יק, "על בני נח", בית יצחק, יט שלח (תשמ"ז); והרב י. דוד בלייך, "משפט מוות..." הערה #.

88. ראה הרב אהרון סולובייצ'יק, "על בני נח", הערה 88. כמובן, מטעם דין "דודף", ניתן להמית אדם המפר את חוקי בני נח ובכך מסכן אחרים. על סמך נימוק זה ניתן להעניש גם יהודי אבל לא ניתן להעניש אדם בגלל הפרה של המרכיבים התיאולוגיים של חוק נח. כמו כן, יתכן שההלכה היהודית מכירה בחוק נח המטיל עונשים אחרים חוץ מעונש מוות. אומנם על-פי חוק נח רשאים אפילו להוציא להורג אבל אין חובה להוציא להורג על כל הפרה. ראה הרב אהרון סולובייצ'יק (המצוטט לעיל) והרב בלייך, "משפט מוות...", הערה #. ראה גם חלקת יואב חנינא יד. זה צריך לנבוע באופן הגיוני מדעתו של הרמב"ן ש"דינים" כוללים בתוכם גם את החיוב להקים מערכת של חוקים פיננסיים.

89. ראה השגות הראב"ד על הלכות מלכים ו:ו והלכות איסורי ביאה יב:ז-ח.

שכניו מבני נח בקיומן של שבע מצוות בני נח⁹⁰. הדמב"ן מציין שרק המטרות הצבאיות הן הקובעות אם תנאי השלום מקובלים. לפי הרמב"ן, ההלכה מחייבת את ה"מנוצח" לקבל את תנאי השלום, הכוללים את כל דרישות המנצח, חוץ מדרישת קיום מצוות בני נח. לעומתו, הרמב"ם מתיר מלחמה כדי להכריח קיום מצוות אלו ע"י הגויים. מכאן נראה שלפי הרמב"ן אין לדרוש אכיפת מצוות בני נח ע"י ממשלה יהודית⁹¹.

לשיטת הראב"ד והרמב"ן מצטרפים גם התוספות⁹², הפוסקים את הממשל היהודי מכל חיוב לאכוף את מצוות בני נח על אומות שתחת שליטתם⁹³. נראה שזוהי גם עמדתם של רש"י⁹⁴ והרשב"א⁹⁵.

בשני עניינים, החזקת עבדים והצלת נוכרים, לא נזכרת חובת האכיפה. בקשר להחזקת עבדים ישנו דיון מפורט המתייחס למצבים בהם יהודי יכול להחזיק עבד נוכרי שלא עבר גיור. בענין זה רבו המחלוקות והדיון על כך הוא מעבר למסגרת של מאמר זה⁹⁶. נסתפק לגבינו בהערה אחת: רוב הפוסקים והמפרשים הקלאסיים כמו, הטור, הרמ"א⁹⁷ ומפרשיו של השולחן ערוך⁹⁸

90. פירוש הרמב"ן על דברים כ:א, יא. למרות שהרמב"ן מזכיר אימוץ מצוות בני נח ע"י אומות אלו, כל זה במסגרת של רצון עצמי לשלב חוקים אלה ולא באמצעות כפייה.

91. פרט לגר תושב כפי שצויין לעיל.

92. התוספות עבודה זרה כו:ב ד"ה: ולא מורידים. אסמכתא לזה גם בתוספות, שבת ג:א שם נאמר שאין חובה להפריש בני נח מחטא. להרחבה בנושא זה ראה IV.2.

93. לדיון כללי, ראה: הרב יהודה גרשוני, משפטי המלוכה, עמ' 165-167.

94. בפרושו לדברים כ:א, כא, מזכיר רק את חובת המיטוי ודוחה את חובת שמירת ציווי בני נח. פרוש זה מתיישב עם דעת רש"י ביבמות נח, א שאינו דורש ככל הנראה שמירת מצוות בני נח ע"י עבדים של יהודים. שיטה זו עקבית עם תפיסתו הרחבה של רש"י בענין דינא דמלכותא בגיטין ט:ב (ראה הערות 61 עד 63) חובת השמירה אינה גוררת אחריה בהכרח חובת סיוע אכיפה. הגיוני להסיק שתפיסה זו קיימת בחוקי בני נח גם לפי מי שמקבל את שיטת הרמב"ן. ראה רמב"ן על בראשית לד:יא.

95. תשובות הרשב"א, א, נט. ראה גם הערות הרשב"א ליבמות נח:ג. בתשובה זו הרשב"א דן באריכות במעמדם של עבדים שאינם שומרים את מצוות בני נח בלי שום איזכור שבעלות על עבדים אלו אסורה, ובכך למעשה הוא מסכים עם הראב"ד (על הסיבות לכך ראה להלן).

96. ראה ערוך השולחן יו"ד רסז.

97. דעתו של השולחן ערוך אינה ברורה. בשולחן ערוך ר"י קארו כנראה אוסר (יו"ד רעו, ד) עבדות זמנית כשהעבד לא נימול ובכך הוא אפילו אינו דן בהגבלות של חוקי נח. בבית יוסף (רטז) הוא מקבל ככל הנראה את גישת הרמב"ם. אבל ראה בדק הבית, משם משתמע שהוא נסוג מפסיקה זו ומתנה את כל הענין בנוכחות גר תושב, דבר שלפי ר"י קארו אינו אפשרי כיום. מכאן נראה שהכסף משנה והבית יוסף פוסקים לפי הרמב"ם שכללים אלו ישימים גם היום, ואילו לפי בדק הבית דעת הרמב"ם אינה חלה היום או שההלכה המקובלת אינה לפי הרמב"ם. ראה חקרי לב ב, נג ושדה חמד ט, נג ושדה חמד ט, טז הדין בשיטת ר"י קארו. יש נטיה לפרש את השולחן ערוך כמסכים עם הרמ"א. ראה הדיון הנמצא בטקסט המלווה את הערות 105 עד 114.

98. השו"ע והרמ"א דנים במקרה פשוט השייך לענין: האם מותר להעסיק עוזר בבית שמפר את אחת

אינם מזכירים שום חובה לאכוף את מצוות בני נח על גויים החיים כעבדים בתנאי⁹⁹ או המועסקים בביתו של יהודי ועליהם יש לו השפעה רבה¹⁰⁰. הדברים נכונים, למרות שהנושא¹⁰¹ נידון בפסיקה והטור והרמ"א מצטטים ומסכימים עם קביעות אחרות של הרמב"ם הנמצאות בהלכות מילה א:ו, ואינם מצטטים הלכה זאת. גם מפרשי הרמ"א מציינים בברור שהוא מקבל את עמדת הראב"ד בענין זה.¹⁰² העובדה שתכמים מאוחרים אינם מזכירים את פסיקת הרמב"ם בענין כפיית עבד, מלמדת שדעתו לא נתקבלה להלכה¹⁰³. כמו כן, הטור והשולחן ערוך¹⁰⁴, בדונם בחובה להציל מסכנת חיים נוכרים שאינם שומרים מצוות בני נח, מציינים שאין חובה להעניש את אלה שאינם מציינים להם. כך למשל קובע הבית יוסף¹⁰⁵ שאין מצווה להרוג נוכרים שאינם מקיימים את מצוות בני נח. דעות דומות נמצאות בטור¹⁰⁶, בב"ח¹⁰⁷ ובדרישה¹⁰⁸ ואילו הרמב"ם, כפי שיוצא מהמקורות המצוטטים לעיל, דוחה זאת בברור. כיוצא בזה גם הרמ"א מאמץ עמדה זו¹⁰⁹ וכמוהו גם השולחן

ממצוות בני נח או האם יש להפסיק עורה זו. ענין זה רלוונטי גם כימינו. הרמ"א ופוסקים מאוחרים יותר מציינים שכיום אין חובה על מעסיק יהודי לחייב את מועסקיו במצוות בני נח. קשה לומר שהרמ"א קבע הלכה זו כיוון שלא היה דבר שיוכלו לעשות בכדי לחייב שמירת המצוות, שכן אפילו בזמן ההוא הייתה זכות לפטר מועסקים או עבדים כאלה. הרמ"א סבור שלא הייתה שום חובה הלכתית לחייב בני נח לקיים את מצוותיהם.

99. לגבי עבד הנרכש כתנאי ברור שלא יעבור גיור דורש הרמב"ם שישמור על מצוות בני נח, ראה מילה א:ו.

100. בהתחשב בחוק האזרחי המתייחס לעבדות, ובגלל קיומו של מוסד העבדות כאירופה עד לתקופת האמנציפציה, קשה לטעון שההלכה סירבה להתייחס לנושא מתוך חוסר רלוונטיות. הדין הוא הנכון. למעסיקים הייתה שליטה על מועסקיהם הרבה מעבר למסגרת העבודה.

101. שלא כמו הכללים הנמצאים במלכים פרקים ח-יא.

102. שולחן ערוך יו"ד רסז, ד. ההערות לרמ"א לא נכתבו ע"י הרמ"א. קריאה מדויקת באגרות משה יו"ד קג, ג (במיוחד הקטע שלפני האחרון) מלמדת שהרב פנינשטיין מסכים עם הרמ"א בענין זה.

103. הוכחה נוספת שההלכה היהודית לא מחייבת אכיפת קיום המצוות ע"י בני נח (להוציא ימות המשיח) נמצאת בחלק 2 של קטע זה. גם שם שיטת הרמב"ם במיעוט.

104. טור ושולחן ערוך יו"ד קנח, א וראה גם חו"מ, תכה.

105. יו"ד קנח ד"ה: רבינו ומכל מקום. להרחבה בענין זה, ראה את הגרסה הלא מצוננת של הבית יוסף, חו"מ, סימן תכה (אשר שולב לאחרונה במהדורות שונות של הטור).

106. יו"ד קנח, א.

107. יו"ד קנח, ד"ה: ומכל מקום.

108. יו"ד קנח, א. הדגשות דומות ניתן למצוא בשו"ע, חו"מ תכה, טו-יש המנסה להבדיל בין גויים לכופרים.

109. יו"ד קנח, א ד"ה: אין מורידים. לדיון ארוך בנושא זה אשר מחוק את הבנת ההלכה, ראה פירוש הערוך משה על דרכי משה.

ערוך¹¹⁰. כמו כן, הש"ך קובע "שאינן מצווה להורגם אף על פי שהם עוברים על ז' מצוות בני נח"¹¹¹. והט"ז גם הוא מסכים עם קביעה זו¹¹². פסיקה זו, אשר אינה מחייבת את ענישת הנוכרים על הפרת מצוות בני נח, עומדת בניגוד לקביעת השולחן ערוך הפוסק במפורש שיש להעניש ואפילו להוציא להורג יהודי המפר באופן מודע את ההלכה היהודית¹¹³. מכאן ברור שהשולחן ערוך והמפרשים האחרים, פוסקים בניגוד לקביעת הרמב"ם. לדעתם אין ליהודים להעניש גויים על הפרת מצוות בני נח¹¹⁴ ואין שום חובה לאכוף קיום מצוות בני נח על נוכרים.

מצד שני, אפילו החכמים הדוחים את החובה הנידונה לעיל מקבלים ככל הנראה את קביעת בעל ספר החסידים¹¹⁵ שמעשה זה ראוי לשבח מאחר והוא מחקה את יחסו של הקב"ה כלפי בני נח בנינוה. מהמקורות שהבאנו למעלה ניתן להסיק שהדרכת בן נח בחובותיו הוא מעשה הראוי לשבח, כפי שקבע בעל ספר החסידים.

יוצא אפוא, שבעוד הרמב"ם פוסק שיש לאכוף את מצוות בני נח כל אימת שניתן, רוב הראשונים והמפרשים חולקים עליו וקובעים שאין חובה על יהודי בודד לחייב בן נח להפסיק להפר את ציווי בני נח או שהחובה מוגבלת לימות המשיח או לתושבים זרים.

2. האם מותר ליהודים לסייע בהפרה?

עיקר השאלה היא האם יש חובה להרחיק בן נח מחטא? כפי שעולה מפרשנות מרחיבה של הלכות מלכים ח:י והלכות מילה א:ו — אין לסייע לו בחטא.

הגמרא בפסחים כב:ב מביאה בשם רבי נתן: "רבי נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנוזר ואבר מן החי לבני נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול". ממובאה זו ברור שאם בהעדר עזרתו של יהודי¹¹⁶ לא תתבצע

110. שולחן ערוך, יו"ד, קנח, א.

111. ש"ך, יו"ד, קנח, ב. ראוי לציין שהוא מצטט מפירוש הים של שלמה על הסמ"ג מצווה מח תוך הסכמה עם דעתו. ראה גם נקודות הכסף על הנ"ל.

112. ט"ז יו"ד קנח, א לדיון בנושא זה ראה תשובת בית יהודה יו"ד, ד.

113. יו"ד קנח, ב.

114. ראה גם פתחי חושן ה, כ (יח).

115. ראה הערה ** למעלה.

116. המשנה למלך בהלכות מלווה ולווה ד:ב, כפי שאולי כך הבין את הרמב"ם, שבכדי שפעולה תהיה מותרת ע"פ חוק החורה, צריך שהיא תהיה ברת ביצוע ע"י לא יהודי או ע"י אדם שאינו

העבירה, הרי זו בבחינת הפרה של "לפני עיוור". הסוגיה במסכת עבודה זרה ו ע"ב מגבילה את תחולת העיקרון של "לפני עיוור" רק למקרה "תרי עברי דנהרא". כלומר, כשהנוכרי נמצא בצידו האחד של הנהר ואבר מן החי מצוי בצדו השני. במקרה זה, שבו הנוכרי זקוק לעזרתו של אחר, ייחשב המסייע כמפר את הכלל של "לפני עיוור". אבל אם שניהם נמצאים בצדו האחד של הנהר, כלומר הנוכרי יכול להשיג אבר מן החי בכוחות עצמו, הרי שלא מופר הכלל.

הדין שלמעלה, הדין בכלל של "לפני עיוור", מתייחס לאיסור מדאורייתא. אבל עולה השאלה האם יש איסור מדרבנן לסייע לבן נח בהפרה אפילו כאשר הוא יכול להפר ללא עזרת המסייע? השאלה היא עקרונית מאחר והיא מתייחסת לחובה הכללית המוטלת על יהודי להפריש את בן נח מאיסור. עמדת הרמב"ם בנידון זה מעוררת קושי שכן מצד אחד הוא פוסק שעל היהודים לכפות שמירת מצוות בני נח ומצד שני הוא קובע שאין להפריש בן נח מאיסור¹¹⁷.

נראה שבנידון זה קיימות שתי גישות. האחת היא של התוספות, הרמ"א והש"ך הסבורים שאין שום איסור לסייע לנוכרי במצב של "תרי עברי דנהרא"¹¹⁸. הרמ"א מדגיש שישנם פוסקים הסבורים שהאיסור מוגבל רק למכירת מוצרים המשמשים את הנוכרי לעבודת אלילים, כאשר אין אחר שיספק לו אותם. ובסיכום דבריו הוא אומר "ונהגו להקל כסברא ראשונה וכל בעל נפש יחמיר לעצמו". הש"ך אף כותב דברים מפורשים יותר: "לפענ"ד... דכו"ע מודים להמרדכי ותוס' דעובד כוכבים שרי. והגמ"ר ותוס' והרא"ש בפ"ק דשבת והר"ן פ"ק דעבודה כוכבים מיירי בישראל שהוא חייב

מחייב במצוות "לפני עיוור". גישתו של המשנה למלך מבוססת על התוספות חגיגה יג, ד"ה אין מוסרים, ש"ח עברא דנהרא" פירושו כאשר העיקרי יכול לבצע את הפעולה לבד או בעזרת לא יהודי. לדעה זו יש הגיון רק בתוך מסגרת התפיסה של התוספות והר"ן (ראה להלן) שכן לא נראה שייך שאחרים יוכלו לסייע במעשה אסור אם הם אסורים בכך.
117. ההיפך (שאינו העמדה הנוגדת) אינו נכון. ראה לעיל את הדין בקשר לדעתו של הר"ן. 4: 51 ראה הר"ן, עבודה זרה ו: ב (א, א בדפי הרי"ף) קשה לכתוב מאמר זה לקבל את קביעת הש"ך שאפילו הר"ן היה מסכים שאין חובה, שכן הר"ן קובע בברור את החובה הרבנית במקרה של בן נח. סביר להניח שהש"ך (יר"ד קנא, ח) מתייחס לדעתו של הרמב"ן המצוטט בר"ן, (עמודי רי"ף ז, א) — דעה זו של הרמב"ן עקבית עם הדעה של הרמב"ן המצוטט בחלק III. 11, גם בעלי התוספות עקביים בענין זה.

118. תוספות, עבודה זרה ו: ב ד"ה: מנין: מרדכי, עבודה זרה ו: ב. רמ"א יר"ד קנא, ד: ש"ך יר"ד, קנא, ו.

להפרישו מאיסור... משא"כ בעובד כוכבים... שאינו חייב להפרישו...¹¹⁹. פסיקה זו היא בעלת משמעות לענין חובתו של יהודי למנוע מבן נח להפר את שבע המצוות. היא למעשה מסכימה לעיקרון שאדם שאין באפשרותו למנוע את העבירה, אין מוטלת עליו שום חובת שכנוע או נסיון למנוע מהנוכרי להפר את החוק וניתן אף לסייע בידיו בצורה פעילה ע"י הספקת דברים שהיה יכול להשיגם בכוחות עצמו.

גישה זו, לפיה אין חובה למנוע בשכנוע או במעשה את בן נח מלעבור עבירה, מקובלת בקרב רוב הפוסקים, כולל המגן אברהם¹²⁰, הגר"א¹²¹, הלבוש¹²², בית שמואל¹²³, מחצית השקל¹²⁴, הדגול מרבבה¹²⁵ וברכי יוסף¹²⁶. מספר חכמים מבחינים בין סיוע לבן נח, שהוא מותר, לבין סיוע ליהודי שאינו שומר מצוות, שהוא אסור¹²⁷. אלא שדיון באבחנה זו חורג ממסגרת מאמרנו. ניתן בקלות לשלב בין קביעות אלה לבין עמדת הרמב"ם, כפי שהובאה לעיל — אף שלא מצאתי שום חכם שניסה לעשות כן¹²⁸. זאת, על-ידי צמצום פסיקת הרמב"ם רק למצב בו ניתן ממש לכפות את שמירת החוק, תוך נתינת פרשנות מצמצמת למילה 'לכוף' בה משתמש הרמב"ם, וממנה משתמע למעשה מצב של שני עברי הנהר¹²⁹. ואומנם הרבה מן הראשונים, אשר חולקים במפורש על הרמב"ם בענין החובה לאכוף את חוקי בני נח, מציינים באופן ברור שאין חובה להפריש בן נח מחטא¹³⁰. גם עמדתם זאת היא עקבית.

119. ש"ך לעיל. כל הקטעים החסרים בקטע זה מתייחסים למקרה של מומר, כופר, וסיוע לו בחטא. הנושא חורג מגבולות מאמר זה.

120. אר"ח שמו, ד. המגן אברהם פוסק שאסור לסייע ליהודי אשר אינו שומר מצוות בכיצוע חטא אפילו כאשר הוא יכול לעשות זאת ללא עזרה. יחד עם זאת הוא מתיר סיוע לבן נח בכיצוע חטא.

121. יר"ד קנא, ח. הגר"א פוסק שאסור לסייע ליהודי שאינו שומר מצוות בכיצוע חטא אפילו כשהוא יכול לעשות זאת ללא עזרה. אבל הוא מתיר לסייע לבן נח בחטאו.

122. יר"ד קנא, ג.

123. אה"ע ה, יח.

124. אר"ח קסג, ב.

125. יר"ד קנא.

126. יר"ד קנא. הרב פיינשטיין, איגרות משה ג, ד כותב שזה ברור "נכון ואמת".

127. על הרמוניה ביישוב הטקסטים התלמודיים באמצעות החילוף, מומר ובן נח ראה הערות הגר"א ומגן אברהם המובאים בהערות 122 ו-123.

128. ראוי לציין שהש"ך יר"ד קנא, ו משמיט את הרמב"ם מרשימת הפוסקים שמסכימים עם קביעתו שאין חובה להפריש בן נח מן החטא.

129. הרב מנחם מגדל שניאורסון, הרבי מלובלין, דוחה פרשנות זו ברמב"ם וסבור שהרמב"ם מתכוון לכך שכל אחד צריך לעשות כל שביכולתו לעודד או לחייב שמירת המצוות. להרחבה על עמדה זו ראה לעיל חלק 3.IV.

130. כך לדוגמא, תוספות שבת ג: א מציינים בברור שזוהי פסיקתו, כפי שעושה הרמב"ן, המצוטט ע"י הר"ן ב ע"ז ז, א.

נראה לי שכל פוסק שמתיר ליהודי לסייע לבן נח בהפרת המצוות, כאשר האחרון יכול לבצע את ההפרה ללא עזרתו, חייב לפסוק שאין חובה על שום יהודי לשכנע בן נח לקיים את הציוויים¹³¹.

הגישה השניה ביחס לאיסור דרבנן לסייע לבן נח לבצע עבירה היא של הר"ן. הוא כותב שקיים איסור דרבנן נפרד, לעזור לאדם — יהודי או נוכרי — לעבור עבירה גם במצב בו האדם יכול לעשותה ללא עזרת אחר איסור זה נקרא "מסייע ביד עוברי עבירה". רוב החכמים מסכימים עם הר"ן בקשר לסייע ליהודי שאינו שומר מצוות¹³², אבל דוחים עמדתו בקשר לסייע לבן נח¹³³. רק התשב"ץ פוסק שאסור על-פי ההלכה לסייע לבן נח לחטוא, מכיוון שעל היהודים להפריש בני נח מחטא¹³⁴.

לפי גישת הר"ן, פסיקת הרמב"ם, שהובאה למעלה, יכולה להתפרש בשני אופנים. האחד, במצב בו יהודי יכול לאכוף את שמירת החוק, שאז מוטלת עליו חובה מדאורייתא לעשות כן. השני, במצב בו לא ניתן לאכוף, שאז תחול לפחות חובה מדרבנן להמנע מלסייע. עמדה זו היא נטרלית ביחס להבנה נכונה של הלכות מלכים ח:י (שנראה מחייב אכיפה), שכן אפילו אם אין חובה לאכוף קיום ואף אין חובה להרתיע את החוטא מלחטוא, ניתן בקלות לייחס לחכמים איסור לסייע. מי שמקבל את שיטת הרמב"ם בהלכות מלכים ח:י, חייב לקבל גם את פסיקת הר"ן.

שיטת הרמב"ם נראית עקבית לחלוטין. לפי שיטתו לעולם אין לסייע לאדם המנסה לעבור על החוק — יהודי או גוי — אפילו אם קיימת אפשרות שאדם אחר יסייע. פסיקה זו נכונה ללא קשר לשאלה אם ה"אדם האחר" מחוייב אף הוא לשמור על החוק. שיטת הרמב"ם דוחה למעשה את האבחנה שנמצאת בסוגיית עבודה זרה ו:ב. הרמב"ם אינו מבחין בין עבר אחד של

131. זה מקביל למתח הקיים בין חובת תוכחה כנגד יהודי שאינו שומר מצוות לבין המותרים לסייע לו בביצוע חטא, כך לפי הש"ך והדגול מרובה. כפי שצוין ע"י רבים, ברגע שמתירים ליהודי לסייע לחטוא, הגיוני להניח שאין חובה להוכיח אותו.

132. בין מפרשים אלה, ראה מגן אברהם א"ח שמו, ד והגר"א יו"ד קנא, ח. בין המשיבים ראה הרב יעקב אטלינגר, בנין ציון א, טו הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, משיב דבר ב, לב; הרב אהרון קוטלר, משנת רב אהרון א, ו.

133. ראה המקורות המצוטטים בהערות 122 עד 128. ניתן לטעון שהדעה מקובלת על ר"י קארו ראה יו"ד קנא, א. וראה הרב עובדיה יוסף, יביע אומר, א"ח ב, טו.

134. תשב"ץ ג, קלג. ראוי לציין שאפילו הרב עובדיה יוסף אינו מצטט פוסקים מאחרים המסכימים עם התשב"ץ בענין זה. ראה יביע אומר, א"ח ג, טו. יתכן שתוספות יום טוב, פרקי אבות 14: 3: מסכימים עם התשב"ץ (ראה נספח). לדעתי יש לקרוא את הערותיו ברוח דבריו של בעל ספר החסידים המצוטט בהערה 143.

הנהר לבין שני עברי נהר¹³⁵. לסיכום: עמדת הרמב"ם הינה עקבית לחלוטין. הוא אוסר לסייע בכל המצבים, ומחייב יהודים ובני נח כאחד למנוע בצורה פעילה מאחרים להפר את מצוות בני נח¹³⁶.

3. עמדת הרב מנחם מגדל שניאורסון

כאשר יהודי שוקל לעבור על ההלכה היהודית, חלה חובה על יהודים לא רק למנוע ממנו (אפילו באופן פסיבי) לעבור על החוק, אלא גם מוטלת עליהם החובה ללמד אותו את החוק ולשכנעו לקיימו¹³⁷. בחברה שלאחר תקופת האמנסיפציה, צמצום חטאי היהודים נעשה בר"כ ע"י שכנוע ולימוד ולא על ידי כפייה. כבר אמרנו למעלה שהנטייה הרווחת בהלכה היא שאין שום חובה לשכנע את בני נח או ללמדם את חוקותיהם. הציוויים הקלאסיים, שנועדו למנוע מיהודים לחטוא (חוץ מהאיסור מדאורייתא של "לפני עיוור")¹³⁸, אינם חלים על בני נח. מכאן שאין חובה על תוכחה על בן נח שחוטא¹³⁹. ביחס לבן נח אין מושג של ערבות שמחייב אחריות קולקטיבית¹⁴⁰, ולכן אין גם חובה להפרישו מן החטא.

על רקע זה, בולטת גישתו השונה לחלוטין של הרב מנחם שניאורסון

135. הרמב"ם היה טוען שקביעותיו של רב נתן בעבודה זרה ו:ב מייצגות רק את דעתו, ואינם מקובלות על רוב האמוראים. כאסמכתא הוא היה יכול לציין שמגבלה זו אינה מצוטטת בשום מקום אחר בתלמוד.

למרות שהרמב"ם אינו קובע זאת באופן ברור, ניתן להסיק עמדה זו מהערותיו. ראשית, בספר המצוות, מצוות לא תעשה, רצט; הרמב"ם אינו מגביל את איסור "לפני עיוור" למצבים בהם אחרים אינם יכולים לעזור. שנית, הוא אינו מצטט הגבלה זו באף אחד מהמקרים בהם הוא דן באיסור זה במשנה תורה. פירוש זה על הרמב"ם נמצא במנחת חינוך, מצוות לא תעשה לב, ג; ובמלמד להועיל א, לד.

136. ראה גם חוות יאיר, קלו, שכנראה מאמץ את דעתו של הרמב"ם.

137. לדין כללי בפרמטרים של חובה זו, ראה יהודה מוריאל, בדרך טובים קכד-קכט.

138. כללית נציין שאיסור "לפני עיוור" הוא סוג אחר של חובה, מכיוון שהוא דן בסיוע או בנתינת אפשרות לחטא ולא במניעת חטא. לכן עצם העובדה שאין לאדם חובה ללמד אדם אחר שאסור לרצוח, אין פרושה שמתיר למכור לאדם אקדח לביצוע רצח או לספק פרטים על ביתו של הקרבן.

139. ראה סנהדרין עה, א ורש"י על הנ"ל. יש הטוענים שרש"י, ע"פ גירסה אחרת סבור שמוטלת חובת תוכחה על יהודי כאשר בן נח חוטא. ראה מנחת יצחק ד, עט. אני סבור שבעל ספר החסידים מטיל חובה מוסרית הלכתית נוספת. אבל ראה הערות הרב מאיר אריק על ספר החסידים, המקשר זאת להלכות מלכים ח:י.

140. לדין ארוך בנושא זה, ראה הרב אהרון קירשנבאום: הברית עם בני נח מול הברית בסני, דיני ישראל, ו, עמ' 31.

באחת מתשובותיו הקלאסיות¹⁴¹. לפי שיטתו, מוטלת על יהודי חובה ללמד את הנוכרי את המצוות ולנסות לשכנעו לקיימם¹⁴².

ניתן להציג שלוש ראיות שמראות שפסיקת הרב שניאורסון אינה מקובלת על-ידי רוב חכמי ההלכה¹⁴³. ראשית, כפי שהוא מציין בעצמו, עמדתו מניחה שקיימת חובה להפריש בן נח מחטא. כבר אמרנו למעלה, שרוב חכמי ההלכה דוחים עמדה זו. שנית, עמדתו מניחה את נכונות דעת הרמב"ם, בנוגע לחובה הכללית לאכוף קיום המצוות על בני נח. כפי שכבר צויין לעיל אני סבור שההלכה המקובלת היא מנוגדת לפסיקת הרמב"ם¹⁴⁴. שלישית, גישה זו מניחה שלשיטת הרמב"ם החיוב לאכוף שמירה כולל גם את החיוב לשכנע. אין לעמדה זו תמיכה במקורות שלפנינו. יתר על כן, באמצעות אנלוגיה ניתן בקלות לקבוע שמכיוון שאכיפה היא חובה אין צורך ששכנוע יהיה אף הוא חובה¹⁴⁵. ואומנם רוב התשובות העוסקות בשאלה זו מתירות לימוד בני נח אבל אינן מחייבות ללמדם¹⁴⁶.

בנוסף לכך, אני סבור ששיקולים בענייני הלכה הנוגעים להדדיות מחייבים סימטריה בין בן נח לבין יהודי. ברור שההלכה היהודית אינה מחייבת את בני נח לאכוף את המערכת החוקית שלהם על יהודים ובוודאי אינה מתירה לבני נח להעניש יהודים על הפרות של ההלכה היהודית¹⁴⁷. בהטלת חיוב לא הדדי על היהודים יש הפרה של הנורמות המשפטיות הנמצאות בחוק היהודי,

141. הרב מנחם מנדל שניאורסון, שבע מצוות בני נח, הפרדס נט, יא-צו. תשובה זו נדפסה שוב במספר מקומות אחרים. ראה הרב שטרן, תשובת שביט ח, ג הקובע שפסיקת הרמב"ם מוגבלת לאכיפת קבלה, ולא לשמירה. לדעתי קשה לקבל אבחנה זו שכן הרמב"ם, בשלושת המקורות המצוטטים לעיל נראה כמדבר על שמירה ועל קבלה כאחד. כל קריאה אחרת משאירה את הרמב"ם עם סתירות פנימיות וללא אסמכתא של מקור תלמודי, שלפי הכסף משנה נמצא בסנהדרין נו, א.

142. אפילו הרב שניאורסון מסכים שהחובה לעודד שמירה מוגבלת למצבים בהם לא נגרם נזק כלכלי, או אפילו הפסד רווחים עתידיים. הגבלה זו קצת קשה, שכן ההלכה בר"כ אינה מכירה בהפסדי רווח.

143. ראה חלק IV.1ב.

144. לדוגמא, בתחום של לפני עיוור. אם יש צורך בפעילותו של אדם כדי לאפשר לאחר לחטוא, פעילות זו אסורה מדאורייתא. אסור זה הוא בגדר חיוב. מצד שני, אם החוטא יכול לחטוא ללא סיוע, הרי סיוע זה הוא לכל היותר אסור מדרבנן ויתכן שאפילו מותר. דבר זה הינו בגדר שכנוע.

145. ראה לדוגמא, מלמד להועיל יו"ד, עז; יביע אומר יו"ד יז, שרידי אש ב, צב; תשובת מהרי"ל, קצט; זקן אהרון, ב, עא; לסקירה בענין זה ראה: Bleich, Contemporary Halakhic Problems (Teaching Torah to Non-Jews) 2:215-316.

146. לימוד הכתובים לנוצרים, בהתבסס על ההגיון שהם מקבלים את קדושת התנ"ך, פוסק שמותר ללמד את המצוות, ולא שחובה לעשות זאת. ראה תשובת הרמב"ם, מהדורת בלאו, א, קמט.

147. ראה תשב"ץ, א, קנח-קסב, נט-סא. ראה גם שמואל שילה, דינא דמלכותא דינא, עמ' 32-42.

שלפיהם חובות שיטתיות לפעול לטובתם של אחרים מוטלות בדרך כלל רק כאשר אותם אחרים מחויבים לעשות אותו הדבר במצב ההפוך. בני נח אינם מחויבים לאכוף את ההלכה היהודית ומכאן המסקנה שהיהודים גם הם אינם מחויבים לאכוף את חוקי בני נח¹⁴⁸.

V. מסקנה

בתחילת המאמר, סקרנו את החובה ההלכתית המוטלת על גויים לציית למצוות בני נח. הגענו למסקנה שרוב הפוסקים סבורים שהגויים מחויבים לציית למצוות בני נח, ואפילו אחראים להפרות לא מכוונות. כמו כן, ראינו שההלכה מטילה על הגויים חובה ליצור מערכת חוקים, במטרה¹⁴⁹ לאכוף את חוקי בני נח ולהעניש את בני נח¹⁵⁰ המפרים אותם¹⁵¹. בהמשך המאמר, דנו בשיטת הרמב"ם הסבור שיהודים ובני נח כאחד מחויבים לאכוף את חוקי בני נח. הראנו ששיטת הרמב"ם נדחתה על ידי ראשונים ואחרונים כולל הרמ"א. לשיטתם, לא קיימת על יהודי חובה הלכתית לחייב בני נח לציית לחוקיהם. כפי שמציין הרב דוד בלייך במפורש: "יהודים כיחידים אינם מחויבים לדאוג לציית למצוות בני נח ע"י הגויים"¹⁵².

כמו כן הדגשנו שאפילו אם לא קיימת חובה הלכתית לאכוף באופן פעיל את מצוות בני נח, בכל זאת, אסור לסייע לבן נח להפר את חוקי בני נח, אם בהעדר עזרת היהודי¹⁵³. החוק היה נשמר. במצב שבו בן נח מסוגל להפר את החוק ללא עזרת יהודי, רוב חכמי ההלכה סבורים שאין חובה למנוע ממנו מלחטוא ומותר אפילו לסייע לו בחטאו. יוצא איפוא שעל פי ההלכה הקלאסית אין על יהודי חובה לשכנע או לפתות בן נח לציית לחוק. הרמ"א

148. רעיון זה ראוי למאמר בפני עצמו. ראה Michael Brody and Neil Hecht, The Gentile and Returning Lost Property According to Jewish Law: A Theory of Reciprocity (לא פורסם).

149. אולי אפילו ליצור מערכת חוק כללית, לפי הרמב"ן.

150. ראה הערה 65.

151. חשוב לציין שרוב חכמי ההלכה סבורים שאין על בני נח חובה להוציא להורג את כל מפרי החוק.

152. חוץ מעונש מוות. ראה הרב בלייך, הערה * והרב אהרון סולובייצ'יק "על בני נח" בית יצחק (574) 19:33.

153. Bleich, Contemporary Halakhic Problems 2:338.

154. או אולי אפילו כל יהודי אחר, ראה הערה 117.

פוסק שמוחר לסייע אף שאנשים צדיקים צריכים להמנע מכך. לעומתו, הש"ך סבור שאפילו צדיקים אינם צריכים להמנע מפעילות מעין זו. בקביעת הרמ"א שצדיקים צריכים להמנע מפעילות זו, תומכים מספר קטן של פוסקים וזוהי גם המגמה שעולה מספר החסידים.

VI. נספח

סקירה זו, ממנה עולה שאין חובה להביא את בני נח לציית לחוקיהם אף שהיא ראוייה לשבח מבחינה מוסרית, עלולה לאכזב את אותם אנשים הסבורים שפורום זה מטרתו הכללית היא להפוך את העולם למקום טוב יותר. כאן יש לציין שתי נקודות.

ראשית, הגבולות החיצוניים של המותר מבחינה הלכתית אינם קובעים את מה שראוי לשבח מבחינה אתית (או אפילו מה שההלכה מעודדת לעשותו). יש לצטט בענין זה את משנת אבות "הוא היה אומר חביב האדם שנברא בצלם". (בהקשר זה ראוי גם להפנות לדברי תוספות יום טוב). כמו כן יש להדגיש את אמרתיו של רבי יהודה החסיד, בהם נפתח מאמר זה¹⁵⁴. הרב יוסף סולוביצ'יק ממשיך את הרעיון שנידון בספר החסידים המתייחס לניווה¹⁵⁵. ראוי להביא גם את דברי הכוזרי שמציין שהקשר המוסרי של היהודים לאומות העולם דומה לקשר בין הלב לשאר חלקי הגוף¹⁵⁶.

אמירות אלה ואחרות, מראות שקיימות סיבות תאולוגיות או הלכתיות לפיהן ראוי להדריך את בני נח במצוותיהם באופן כללי. ניתן לטעון שההלכה מחייבת תשובה אמיתית לשאלה רצינית שתתעורר מצד בן נח בקשר לחובותיו לפי מצוות בני נח¹⁵⁷.

154. כאשר אדם רואה בן נח חוטא, יש לתקנו אם הדבר אפשרי, שהרי אלוקים שלח את יונה לניווה על מנת להחזירם בתשובה. ראה ספר החסידים 1124.

155. Reflections of the Rav, volume 2: Man of Faith in the Modern World (Adaptions of the Lectures of Rabbi Joseph b. Soloveitchik) ע"י אברהם בסדין עמודים 142-144.

156. כוזרי, ב, לו וראה גם כוזרי מז, א. בהתבסס על הכוזרי כתב הרב יעקב קמנצקי ששיבות תורה ומסורה צריכות להסגר ביום קבורתו של הנשיא קנדי ב-1963. לאחר שהוא מצטט את הכוזרי הוא אומר: שזהו מתפקידם של היהודים ללמד מוסר לאומות, ולכן, כאשר משהו נורא מתרחש, אנו צריכים להרגיש אשמים שלא מלאנו את תפקידנו. רב יעקב, יונתן רוזנבלום, עמודים 182-183. אני מודה לרב הורד ג'יטר שהיפנה את תשומת לבי לכוזרי. על מחשבות דומות ראה גם במורה נבוכים 3: 51 בקשר לתפקידם של אבות היהודים.

157. ניתן למצוא תמיכה להצעה זו בספורנו לשמות יט: ו אשר מציין בברור שיהודים צריכים לענות

שנית, מאמר זה לא דן בסיבות רבות אחרות, השייכות לאכיפת חוקי בני נח. בהקשר זה יש להפנות לדברי המהר"ם שיק, הכותב¹⁵⁸:

ובלא"ה נראה לי כל שהוא לעשות דין בעוברי עבירה אפילו הוא בב"ע הוא נוגע גם לנו שהרע הנעשה בפרהסיא ילמדו גם אחרים ממנו ויעשו. ולכהפ"ח ראיית עשיית הרע מזיק לנפש ומקרי לך. כן נראה לענ"ד. ועכ"פ בוודאי הודרים ויושבים בעיר אי אפשר שיהא איש איד מופקר שלא יהא לכ"ד רשות וחיוב עליו.

הרב בלייך מנסח דברים אלו בצורה קצת שונה¹⁵⁹. מכאן נראה שישנן סיבות מעשיות להדרכת בני נח בחוקותיהם או לפחות בחלק מהן¹⁶⁰. נזכיר רק את השיקולים הפוליטיים ובעיקר את המדיניות הנחוצה ליהודים לטווח רחוק. כאן אנו יוצאים מתחום ההלכה ונכנסים לתחומים אחרים שאין מקומם במאמר זה.

על שאלות שנשאלים מכני נח. ראה הערות הרמב"ם, מעשה קרבנות יט: טז והמאירי נט, א. הרב בלייך כתב: נראה שלמרות שאין שום חובה לנרב מידע אף שיתכן שרצוני לעשות זאת, ישנה חובה לענות על בקשות למידע. יהודים מצווים להפיץ את התורה ככל האפשר בין היהודים, אך אין חובה ליוזם את לימוד שבע מצוות בני נח לבני נח. יחד עם זאת כאשר יש בקשה למידע או יעוץ ישנה חובה להגיב. כאשר גוי יוזם את השאלה, על היהודי לענות לפי מיטב יכולתו. Bleich, Contemporary Halakhic Problems 2:339. על הגבלת חיוב התגובה רק לבקשות כנות אשר מתייחסות להתנהגות אישית (נראה לי שלכן התכוון הרב בלייך) ניתן אולי ללמוד מפרי מגדים או"ח תמג, ה, תמד, ו ראה שם. להרחבה בענין זה ראה Enabling Jews to Sin, הערה 120.

158. המהר"ם שיק, או"ח קמד. דוגמא לכך נמצאת גם במכתב של הרב משה פיינשטיין שנשלח למושל מדינת ניו-יורק, בו הוא מצרד בישום עונש מוות על פשעים מסויימים. אגרות משה חו"מ ב, סח.

159. Bleich, Contemporary Halakhic Problems 2:339.

160. ראה הרב יהודה גרשוני, קול צופיך (בעמודים הלא ממוספרים בסוף הספר, שבעה עמודים לאחר הפסקת המספור מהדורה שניה, 740).